

DNEVNIK DRAGUTINA RAKOVCA.

Priopćili E. LASZOWSKI i Dr. V. DEŽELIĆ ST.

Pisati dnevnik ili memoare, nije bila baš »slaba strana« Hrvata, kako to vidimo kod drugih naroda. Zato su nam takovi spomenici, u koliko ih imademo, dragocjeni. Hrvate pisce memoara mogli bi gotovo na prste nabrojiti. Od starijih imamo Baltazara Patačića, B. A. Krčelića, onda Adama Oršića. U novije doba — pored Tkalca i Kvaternika — spadaju memoari Dragutina Rakovca, koji je u ilirskom pokretu zapremao odlično mjesto. Njegov je životopis poznat, bar u glavnim crtama, a spada u posebnu studiju, kojoj će se trebati posvetiti, naročito, kad nam bude pristupačna gotovo sva njegova literarna ostavština, u kojoj su pronađeni i njegovi memoari.

Njegovu literarnu ostavštinu, sa mnoštvom njegovih osobnih i familijarnih spisa, te njegovom korespondencom, bilješkama itd. predala je gospodja Marija Rakovac, udova vijećnika ban. stola, a posredovanjem pokojnog odsj. savjetnika Levina pl. Horvata društvu »Braće hrvatskog Zmaja« na trajno čuvanje. Bilo je to mjeseca aprila g. 1919. Sadržaj te ostavštine pomno je sortirana i uredjena, te opsiže 8 omašnih fascikula.

Kako je spomenuto, među ovim papirima nadjeni su i Rakovčevi memoari, koje je on vlastoručno pisao na cijelom arku. Neki su arci posve ispisani, neki opet duž visine, a neki opet samo djelomično. Ukupno 24 folija.

Memoari počinju 15. oktobrom 1843. te sežu do 7. decembra i. g. Slijedi praznina, koja se nastavlja zapiscima od 20. i 21. decembra, opet praznina do upisa 29. decembra. Dalje slijede upisi od 1.—27. januara, a nastavljaju se iza praznine sa 14. februarom do 5. marta, iza kojeg upisa opet slijedi praznina, koja se nastavlja upiscima od 1.—17. juna 1844. — Prema neispisanim stranicama, čini se, da Rakovac nije manjkave upise ni pisao, a možda ih je imao gdje samo u kratkim bilješkama, kako je s ovima nadopunio praznine od 21.—27. februara 1844. Dok su memoari za god. 1843. opširni, to je nastavak mnogo kraće pisan, tako reći, to su bile samo bilješke za opširniju obradbu. Po svoj prilici je time, što imamo pred sobom, dovršio Rakovac pisanje svojih memoara, jer mu vrijeme, koje je sprovodjao u radu književnom i kao neumoran radnik u hrvat.-slavon. gospodarstvom društvu, nije dotjecalo, da dalje bilježi događaje.

Rakovac bilježi sve, što je sam doživio i što je čuo od drugih, naročito činjenice političkoga značaja, borbu Iliraca i Magjarona, intrigue protivnika Hrvata i političke događaje izvan Hrvatske, u koliko bi imale veze i dodira sa borbama političkim u Hrvatskoj. On prati i književni rad u domovini pa i ekonomske i društvene prilike. Bilježi i privatne zgode pojedinih ličnosti, a znade i sam stavljati svoje opaske. Iznaša i familijarne stvari, pa i intimnije, sa ili bez komentara. Mnoga imena ne ispisuje, samo početno slovo, ili prvu slovu. Na nekim mjestima nije to lako odgonetnuti.

Ovi memoari vrlo su dragocjeni spomenik za političke i kulturne prilike u Hrvatskoj, a naročito u Zagrebu. Šteta, da nema starijih data i da je rukopis mjestimice manjkav. Bio kakav bio, dobro nam će služiti.

Priopćujući ove memoare, pridržali smo sve točno onako, kako je u rukopisu, ne mijenjajući ni pravopis. U koliko je moguće, protumačena su neka mjesta u notama.

1843.

16. listopada. Danas stiže iz Beča vjest, da je reštauracia sl. varmedje zagrebačke od v. s. kancelarie potvrđjena. Dakle propadoše Magjaroni, kao jesensko lišće.¹

17. Danas ima godina danah, što je u Zagrebu bila inštallacia Nj. eks. bana, gospodina grofa Hallera od Hallerkeöa (Hallersteina). A danas digoše novo veliko zvono, od 115 centih medju sviranjem građanske kaptolske bande u nazočnosti neizbrojne množine ljudstva u zvonik sv. Kralja. Jedno i drugo sumi po svētu.²

18. Danas je bio dan neizvjestnosti. Madjaroni su kazivali, da reštauracia jest kasirana, a nasuprot Iliri, da je reštauracia potvrđjena. Jutros je u Zagreb s prilikom došo Kažimir Jelčić po g. dra (Mraovića, jerbo kaže, da je g. Čegel, veliki sudac, varmedje varaždinske (jedan od prvih domorodacah u istoj varmedji) na smert bolestan. Vjest ta obuzè nas neizkazanom žalostju. Mi u rečenom gospodinu sudcu priznajemo jednoga od najkrèpčih celovodjah u varmedji varaždinskoj. — Danas je iz Beča stignuvši urednik nje mačkih Novinah Zagrebačkih Stauduar kazivao, da je u Beču od sudca varoškog Štajdahera čuo, da je reštauracia zagrebačka kasirana, a isto tako i fiškalna akcia, koja je proti njemu odredjena. Mi toj vjesti nevěrujemo, jerbo je g. baron Kulmer g. grofa Jurja Oršića izvjestio, da je u kancelarii potvrđjenje reštauracie odlučeno nu ne proglašeno, i da neće bit proglašeno, dok se stvar ta neokonča u dèržavnom vèću. — Danas su u turnju sv. Stjepana zdravice sa „Živio“ napijali. — Čitao sam danas članak u „Leipziger Allgemeine Zeitung“ o stališu izmedju Horvatske, Slavonske i izmedju Madjaromanah. Pravo jest, što se tamo kaže i Horvati su na vratih istočnoga pitanja. Da, i jesu, i misle takodjer dionici da budu istočnoga pitanja. — Meni se vidi, da nije posve dobro po madjaronskoj strani, jerbo ih vèrlo malo iz kazina sa večere ide.

19. Danas smo čuli iz Beča, da je Hardegg kazao Robertu Zlataroviću,³ neka ostane u Beču, dok se u dèržavnom vèću neokonča stvar reštauracie zagrebačke, obećavši mu, da će ga on sam od ministra do ministra voditi. — Danas sam čitao u kancelarii akademie zagrebačke popis zabranjenih knjigah i nadjoh medju njima i „Mali katekizam za velike ljude“.⁴ Na zdravje!

Dragutin Rakovac.

Dakle godinu danah posle njegova izaštja, nu doista za godinu danah prekasno, jerbo delce to cirkulira u 1000 exemplarih. Čudnovato mi se vidi, kako je to, da se sva moja delca zabranjuju. Pšmarica, u kojoj sa-
držane pšme već su gotovo sve odprie u Danici na svetlo izišle, za-
branjena je dva puta, naime prvo i drugo izdanje njezino, dakle tri puta
cenzurirano, pa ipak zabranjeno, to se samo pod ugarskom konštitucijom
dogoditi može. Treba znati, da Magjari traže slobodu štampe. Nebi li jošte
red došo i na Kolo. Čini mi se, da bi Magjari prie imali uzroka Kolo
zabrani, nego ikoje drugo od prie imenovanih delcah. — Danas mi je
zemljoměr Simrok pripovėdao pripovėst jednu od grofovah Erdődyah. Od
starodavnih vrėmenah sačuvala se je u obiteli Erd. vėra, da svakiput, kad
ista obitel broj sedamnaesti članovah svojih prekorači, svi suvišni poginuti
moraju. Tako se dogodi i za bana Janka Erdődy, kog su Horvati Gjurom
nazivali. Sin njegov, bivši u Talianskoj, vratjao se odanle. Bana trapiše
sanak neugodni, da će mu sin poginuti. On svoj sanak, i svoju sebi zadanu
brigu priobći adjutantu svome. Ovaj ga je tēšio, mislėći i sám, da je to
praznovėrstvo. Nėkoliko danah kašnie dodje veliki list sa cėrnom pečatju.
Adjutant uplašen otvori list nepokazavši ga banu, i razumė iz njega, da
se je sin banov nedaleko od Jakovlja, kad je bila vėlika povodnja utopio.
Nu ban mu nedade mira, dok mu ovaj neodkrije duęo sakrivanu tajnu
svoju. — Čujem, da je na kanonike zagrebačke poradi vaganja i neuljudnog
postupanja sa zvonolėvcem zvona, novoga zvona stolne cėrkve zagrebačke
izišo paskvil u ilirskom jeziku. Najvećma su tomu krivi kanonik Beloberg i
socii, koji u svakoj stvari ex ungue faciunt leonem. Zvono to nije kanonikom
i kaptolu zagrebačkom poradi svadje sa zvonolėvcem prinėlo mnogo slave,
dapače mnogo je škodilo popularnosti kaptola zagrebačkoga, ako se može
kazati, da je on ikada popularan bio. Kaptol zagrebački, gospodar od više
miliunah nebi trebalo da toliko cincari. — Čujem, da se je klerik zagrebački
Suppan u Pazmaneumu u Beču poradi toga svuko, što su mu uzeli knjige
ilirske u Beču. Otac mu se ljuti. Naravno, da to Madjaronu neide u tek. —
Danas je društvu gospodarskom major Sabljar poklonio svoju sbirku od
kebarah, sastojeću iz 31 povelike škatulje. A nėkoliko danah odprie sbirku
dėrvah iz Ličke regim. 73 komada sa ilirs. imeni i sbirku rudah, što se
nalaze u Granici.

20. Danas je u cėrkvi Sv. Marie u Zagrebu pedesetogodišnju misu
čatio kanonik Mihalic, čovėk dobar kao duša nu pravi „božji volek“, ko
što Horvati kažu. On je jedan od kanonikah, koji najviše časte, al i jedan
od onih, koji najmanje znadu. Jedino što čita, ili što je mozebiti svog vėka
čita, jesu zagrebačke nėmačke novine i breviar. Knjižnica njegova, koju
je u inventaru dobio, sastoji iz samih šalbaktera teologičkih latinskih, od
18. i 19. vėka teško da je koja do njega dopėrla. Čudim se, kako je taj
inače dobriček i pravi čovėk, glede ipak na svoju omedjašenost dotėrati
mogo do kanonika zagrebačkoga, da, bio je i direktor školah u sėmeništu
Zagrebačkom. Ja sudim, da će biti jedan od najbogatijih kanonikah. Beati
pauperes spiritu, quoniam ipsorum est regnum coelorum. — Danas me je
posėtio Karničnig, školnik iz Štajerske vatreni domorodac sveilirski. Ja
sam mu poklonio Pšmaricu i Mali Katekizam za velike ljude, i on mi
nije dosta hvaliti na tom poklonu. Društvo gospodarsko dopade mu se
takodjer vėrlo dobro. Posle toga došavši k meni Vraz kazo mi, da je re-
čeni vėrlo uzhitjen bio nad onim, što je u lokalu gosp. društva, i u obće
u Zagrebu vidio. — Danas i dva dana odprie, razlije se Sava okolo Zagreba,

i čuje se, da je okolo Zagreba i posvuda velika povodnja. Mnogi se ljudi s koli potopiše. Po svoj prilici, se je izvan Horvatske u Kranjskoj razlila se goropadna kiša. — Danas mi na um pade, nebi li dobro bilo u lokalu gospodarskoga društva nad knjižnicom i nad svakom sбирkom zabilježiti imena dobročiniocah, da se tako i drugi podbodu. — Čujem, da Zengeval, koj bi danas u Zagreb stići bio morao, ostaje još jednako u Beču da čuje, kako će se tamo sudbina Horvatov odlučiti i glede na reštauraciju i glede na dietu. — Čujem, da se je u Karlovcu budući Ivan Kukuljević, padnuv sa konja, na licu ranio, nu da mu je već sasvime dobro. — Danas mi je kazivo Gaj, neka idem u biskupov grad gledati sliku njegovu, naslikanu po znamenitom Bavarskom maljaru (inače, kao što kažu, Čehu) Thugutu Heinrichu. Gaj se je služio tima rečma: Da je Heinrich ma najprostie, i najpèrljavieg čoveka slika, proizveo bi bio umotvor. Nu zašto se on (Gaj) tim štratagemom služi — zašto sebe da prospodablja s najprostiim čovèkom. To su opet „seine Künste“. Contraria contrariis apposita magis elucescunt. Kazivo mi je takodjer, da su došli sliku njegovu gledati Magjaroni i Iliri, i da su svi bez razlike nad njom uzhitjeni bili, jerbo, kaže, gdje govori umètnost, tamo zaboravljaju stranke, da je razpra medju njima. Po svoj prilici misli on, da je Orfeo, koj je umio igrom svojom ukrotiti istu nèmu živinu.

21. Danas je bila publikacia akatah od maloga spravišta sl. varmedje Zagrebačke, koja se juče započe. Iz dietalne relacie razumismo, da je popravionica (domus correctoria) iz Požege, kao što osnova biaše, prenešena u Pečuh. To je osveta od palatina i Magjarah zato, što se Požežani nisu htèli da sklone na poziv palatinov, da svojim poklisarom u saboru ugarskom nalog dadu, neka slobodno magjarski govore. To su pako Magjari zaktèvali zato, da posle (ako bi na to pristala bila sva Horvatska i Slavonia), zakone samo u Magjarskom jeziku izdavati mogu. Nu Slavonci ostadoše vèrni municipalnosti a i narodnosti Slavjanskoj. Oni su poradi poklisarskoga pitanja imali troje veliko spravište! i znamenito jest to, što su oni i ne glede na vlastitom rukom palatina pisani poziv (što je za njega velika kompromisija bila, i na savèt svoga vèrhovnoga župana Sečena), ostali postojani u tri kongregacie. Dapače pèrvi podžupan, koj (pri odvètovanju o istoj stvari, pri kom 16 proti 28 u manjini ostaše) samo vèrhovnoga župana radi pèrvi dan kao predsednik odvèt svoj za magjarski jezik dade, nemogavši sutra dan zatajiti narav svoju slavjansku, sva usilja Magjarah za barbarska, i iste Magjare Barbare očito proglaši, jerbo, kaže, niti isti Turci nisu tako neuljudno, s podjarmljenimi narodi postupali, ko što postupaju Magjari sa bratinski po ugovorih sebi sdruženimi kraljevinami Horvatskom i Slavoniom. Pri toj prilici izkazao se je osobito i kanonik Pavić, (poznat kao pèsnik ilirski) kao poklisar kaptola djakovačkoga, koj u novie vrème s bakljom narodnosti u ruci svètli narodu slavonskomu na putu narodnoga prosvètjenja. Ovdì još moram napomenuti, kako je onomad u Požunu palatin biskupa djakovačkoga Kukovića (koj je prošaste godine 400 forintih srebra za izdavanje knjigah u materinskom jeziku Matici poklonio) ukoravao, da je on glavni uzrok, što se je u Slavonii porodila opozicia proti Magjarštini, i što sada (proti dosadašnjem običaju) duhovnici varmedska spravišta na gomile polaze. Rečeni biskup, koj malo govori, al mnogo misli, a još više za narod svoj čuti, šutio je na ovaj ukor. Još i to moram navesti, što sam od njega čuo. Onomadne dodje k njemu u Požunu magjarski jedan spisatelj s tabakom od prenumeracie na jedno magjarsko dèlo. Na što mu

biskup odgovori: Niti ja magjarski jezik razumiem, nit ću ga se ikad učiti, dakle neću ni predbrojiti. — Pri požežkoj kongregaciji odlikovao se je također Saračević, brat onoga Saračevića, koj je jedan od glavnih puntarah prostoga plemstva u varmedji Zagrebačkoj. Dakle jedan brat branitelj narodnosti i municipalnosti, drugi pako brat narušitelj istih. Nu to nije ništa novoga, vidimo to isto u sadašnje doba kod više obitelji u Horvatskoj i Slavonii, gdje brat proti bratu, otac proti sinu i naopako itd. vojuju. Tako na primjer obitelj Ožegovićah, Draškovićah, Oršićah, itd. Danas je u Zagrebu bio baron Dragutin Kušljan i posetio je cenzora, da mu dopusti izdati u našem jeziku osnovu uređenja sl. i kr. gradovah itd. izdatu na magjarskom jeziku u Požunu. (Prevoditelj ima tu namjeru, da se ta liberalna osnova i u našoj domovini u razumljivom joj jeziku razprostrani). Nu suppens cenzor Matsig, jedan od glavnih neprijateljah Slavjanstva (koj je već mnogo neprilikah svim spisateljem ilirskim, a osobito redakciam zadao, i koj gotovo u broju od novinah izlazećih u Zagrebu, tako ilirskih, kako i nemačkih briše po čele članke, dapače i onakove, koji su već izašli bili u novinah magjarskih, dakle domaćih) išo je prije u kazino pitat, što je u toj stvari čineći. Pak što biae rezultat? Odgovorio je prevoditelju, neka tu stvar višjoj cenzuri pošalje.

Na to se baron K. zakune živim Bogom, da će tegobu postaviti u bližnjem v. sprav. slav. varm. zagr. Nu što to sve hasni, ta poradi cenzora M. je već reprezentirano nj. veličanstvu, pa neima odgovora. Moćuće da su stvar tu Magjari (po svom običaju) kod kancelarie zatajili, da kralja ni vidila nije, nu ako ga je i vidila, nebiva ništa. Tako su u posljednjem velikom saboru kralj. dalm. horv. i slav. učinjeni mnogi dokončaki poslati nje. vel., da ih potvèrdi, pak šta je odozgor došlo? Jedina odluka zbog penzie nēgdašnjega profesora političkih znanostih kod akad. znanosti Ljudevita Jelačića (koj je nēgda kao liberalac, bivši prekrasni govornik, proti dvoru govorišvi u nemilost kraljevsku pao bio, a sada prije dvē godine danah na obedvē oči oslepio, a i popularnost svoju — nēgda veliku sasvime izgubio), kojom mu se penzia (da za velike zasluge njegove — što je onomadne u turopoljsknm spravištu za Luterane, magjarski jezik itd. vatreno i žestoko govorio) dozvoljava. Znati trēba, da je stranka Magjaronska, razpēršena pri posljednjoj reštauracii, a još većma moralno pobijena pri installacii banskoj i saboru kralj. dalm. horv. i slav. jedino utočište našla u zagrebskom kazinu i u Turopolju. Čelovodje te stranke biahu i jesu tamo glavni govornici, a podrepine, kojekakvi klateži i perljavci magjarski, na koje pošteni Magjar ni pljunuo nebi, bilježnici i poslovodje. Turopoljci u obće jesu pri svoj toj stvari nevini kao janje mlado, oni od svega što se radi ništa neznađu, a nit odveta neimaju u svojoj kongregacii, samo njihova 24 sudca, koje Josipović (koj niti nije rodjeni Turopoljac, i koj je odpric svēršivši ili bolje reći ostavit moravši 6. il 7. latinsku školu poradi excesah u soldate kao kadet stupio i do kaprala dotērao bio i vojničku službu poradi lošog vladanja ostaviti morao, na što vrativši se kući i naslēdovavši od tvèrdice Vojkovića znamenito blago, komeš turopoljski postao) za svoja i tako kao sirove, neizobražene ljude za nos vodi. O tome sam se osvēdočio onomadne u Markuševci (dobru mojem i moje matere) bivši sa Kukuljevićem ondi u berbi. Mi smo te siromahe plemiće izpitkivali i preokretali, nu oni su nam se činili kao telici na nova vrata. O političkom životu niti ponjatja. Mi smo nosili cèrvene kape i surke, i pevavimo ilirske domorodne pēsme, pri čemu staro i mlado, žensko i mužko za nami vèrviaše, i tako smo im

se dopali, da — su — kad smo mi odanle u Zagreb se povratili — zaostavšu mater svoju upitali: Čuju, kaj su to ovi Ilirci! „To, to“. Na što oni odgovoriše: Ta to su naši ljudi. Pa mi bi bili proljali (pri reštauraciji) našu kerv. Ta nama je kazano, da su Ilirci sami nekakvi Vlasi. A mi sad vidimo da je to laž. Gledaj, gledaj, kud vrag svoju mrežu pruža. — Turopoljci su ljudi dobre naravi, al sirovi jerbo neimaju odgojenja (bolje bi bilo, da je Turopoljski komeš, sve hiljade, što je zakartao i potepo u Požunu, obratio na narodne škole, i zaveo, osim one, koja je u Gorici — jednu na Odri, drugu u Dubrancih, tretju na Lomnici itd. pa bi si bio učinio rodu glas) al pravdaši, jerbo su se medju njih uvukli advokati. Stvar prie nečuvana u Turovom Polju, gdje je negda svaki Turopoljac sam glavom na sud dolazio i tamo se branio. Sad, od kad advokati tamo hahare, sve ide naopako. Neima više cèrvene kabanice na Turopoljcu, jerbo su ga sudci i advokati svukli, i otuda dolazi, da Turopoljac surke i cèrvene kape nepozna, i da mu je lako bilo medvèda na nos obèsiti, i kazati, da su cèrvenokapci i surkaši same Švabe.

22. Danas je kod mene bio Ignác Zechenter „w králowskem ouradu pri železnych dýlněch u Tisowcu w Gëmerské stolice“ (kön. Contro lor beim Eisenwerk Theissholz im Gömerer Comitatz). On (vatreni Slovak i muž lèp došavši u Horvatsku po svoju mater, koja je u Radoboju kod svog rodjaka bila) donio mi je pozdrav od Slovakah u obće, a napose od Kollara iz Pešte. Kazao mi je, da je posètio i Krapinske podèrtine i snimio grad krapinski (negda biahu tri grada tamo) za Kollara. Donio mi je takodjer pismo iz Pešte od evang. slovačkog profesora „Jana Kadawoga“.⁵ On mi piše u slovačkom jeziku (najprie s komplimentima prama osobi mojoj), da blagosivljaju nas Horvate, što se tako hlabro vladamo, imenuje narod svoj, narodom potlačenim ali vèrnim Slavjanstvu, koj je vazda dionik naših nezgodah a i vitežtvah. Kaže nadalje, da naša postojanost u branjenju i hranjenju pravah naših i gojenju svoje narodnosti, kao što se vide u saboru požunskom (bretislavskom) imat će i za njih dobrih posleđicah. Da Horvati popuste, to bi kaže i njih oslabilo; ako ne upropastilo, a i Slovake uništilo. Slovački potlačitelji bili bi smionii i većma bi se žurili, kad se nebi obazirali na uzajimnost i sućutjenje naše. Uzdiše sada, da bi se samo mogli slobodnie kretati. Mi, kaže, stojimo čvèrsto na svom domaćem podu i nama je mogućno laglje se oprèti i mnogo više učiniti, nego li Slovakom, lišenim slobode. Plemstvo njiovo, žalibože ne samo što ih je ostavilo, nego i proti njim vojuje; katoličansko duhovništvo neradi ništa, da i od evangeličkoga „knežstva“ i učiteljstva dosad veoma malen dio svojski posluje. To je boj težak, gdje se moraju i s tudjimi i domaćimi nepriateljima lenostju, netočnosju, tvèrdoglavostju, sebičnostju, nestalnostju itd.) boriti. Nu oni se ne plaše boja, znadući, da neima vitežtva i junačtva bez boja, i umijući, da Slavjanstvo mora jošte pripravno biti na veće bojeve i odpore ne samo s tudjinstvom, nego i s unutaršnjim nepriateljem, naime samim sobom, ako hoće, da se život njezin krèpko i stalno učvèrsti. U Slovenskoj se čini, koliko je mogućno, nu mnogo više moglo bi se uraditi, da ih nebi izdavali odpadnici, odstupnici i hlebolovci. Nu oni se nadaju boljoj budućnosti. Imadu i oni ljudi, koji se brine i sve svoje duševne sile žèrtvuju slavi narodnoj, naime: Ljudevi a Štura, Miloslava Hurbana i Mihajla Hodžu, mladiće veoma izobražene, i prave sinove svojega otca Kollara, odane za vas život narodu svomu. Najveća je potreba Slovakah, da g. Štur izdaje novine i oni imadu ufanje, da će im se to dozvoliti i to pod imenom: Narodne novine, s do-

datkom „Orel Tatranski“. Misle takodjer izdavati časopis „bohoslawěcky“ i ine, i nadaju se, da će se zavest moći društvo učeno. — Isti g. profesor putovo je ove godine po ugarskoj Slavii i svagdi je našo veliku gorljivost za stvar narodnu. I katoličansko duhovništvo počima ovdí na narodnost sve većma se brinuti, turčansko plemstvo dobro se dërži, i počima već magjarštini opirat se. Tako je u Beč poslalo prošnju za slovenske novine s mnogími podpisi. Izmedju 630 podpisnikah jest i grof Njari i podžupan Lehocki. Slovaci se neboje, da će stvar njiova propasti, dok ima muževah, koji za stvar njiovu plamte a nadajući se, da će pod čelovodstvom Šturovim njih jošte i više odgojit se. Poziva na koncu lista svođa mene, da ja kao vatreni i poznati domorodac u pomoć pristanem Slovakom, jerbo svi Slovaci svakako žele, da budu u savezu s bratjom Horvatima.

Ja sam Slovaku bratu, koj mi je donio list ovaj, poklonio Pěsmaricu i mali Katekizam itd. S listom rečenim dade meni na poklon 2. knjige: „Přemislowánj o Dokonalosti křestanské“ i „wzámjnost we příkladech u Čechoslowanů“. Pěrva od Komenskoga, nu oboje izdate gospodinom Janom Kadavim. — Danas sam iz Požege list dobio od podbilježnika varmedskog Žuvića (sina assessora dištriktualskoga stola) oba Madjarona (kao što nam je dosad poznato bilo). On mi je već dvaputa liste pisao, nu zašto, to neznam. U najnoviem listu javlja mi, da će opet dana 6. Studenoga (Nov.) u Požegi biti veliko spravište i da Magjaroni naměravaju sve povratiti, što je već dosad o Magjarskom jeziku i poklisarih zaključeno bilo, i želi, da bi došlo nekoliko Zagrebacah onamo. Ja mislim, da to nebi dobro bilo, neka svaki pred svojom kućom prag čisti. — Danas sam čuo, da su Magjaroni (kaziniste) Palajna kod visokog města obtužili, da on listove iz Magjarske otvara, i da ih da čitati verhov. županu Zdenčajju. U koliko ja Pallaina poznam, to nije moguće, (tako je i relacia gorě u Beč poslata).

Čujemo od danas za sigurno, da je reštauracia i u kancelarii kasirata i dokončak konsiliuma s malimi promenami — naime kasiranjem někojih fiškalskih i kriminalskih akciah — potvrđjen. Ništa zato, tomu smo se i nadali. Magjarski dikasterium, kako da za Horvate štogod dobra odluči, dikasterium, u kome je referendarius Kušević, glavni nepriatelj Ilirah (koj je něgda pisao knjigu „De Municipalibus Juribus Regnorum Dalmatiae, Croatiae & Slavoniae“, štampanu kod Supana po 1 fr. srebra. i kog je poradi toga proslavio bio Stoós u Danici od pěrve godine u pěsmi, koja se ovako počima: „Anda vu morje vre vekivečno“ itd.) Nije se onda nitko nadao, a ni sanjao, da će taj isti Kušević proti narodnosti i municipalnosti podić oružje. Nu honores mutant mores. Tako je on onomadne Zlatarovića (kog su svi Magjari kod kancelarie uljudno primili) sám neuljudno pozdravio i kada bi mu se ovaj priporučio bio, da ga uzme u obrambu svoju (jerbo je i proti njemu konsilium odredio kriminalnu akciju) pozivajući se na jednaku narodnost i domorodstvo njegovo, odgovori mu ovaj: da je on od onoga trenutka, odkad je postao referendar, prestao biti Horvatom. Da se njemu ilirska gibanja u Horvatskoj (kao pogibelna) nedopadaju, i da će on sva moguća raditi, da se duh taj, koj se sad u Horvatskoj zemlji toli oholo podiže, (t. j. narodnost!) utamani. Dobro, neka kuša samo, meni se čini, da će pri tom golemom poslu i na drugo oko oslěpiti, pa ipak nedoživěti radosti, da vidi domovinu svoju pretvorenu u kopilad magjarsku, u rekrute madjarske, kojimi bi oni vojsku svoju pomnožavali.

Danas sam u stolici biskupovoj vidio sliku Gajevu. Zaista prekrasni tvor, umetnički, nu sasvim nam predstavlja Gajev karakter, naime njegovu ponositost i njega, u koliko je moguće bilo, u priaznom odělu.

Danas je bio župnik Rogan u posalnici h. sl. g. dr. i kazo mi je, da je čitao u „Kmetijskih in rokodelskih novicah“ da je dobro, za spasiti zelje itd. luka češnjaka, na nje metnuti, i on mi je priobćio da će pokušati, nebi li dobro bilo luk i za žito upotrebiti, da na njega ne navaljuju vrebci.

23. Danas je iz Zagreba otišo, ovdi samo jedan dan bavivši se Slovak Zehentner (u 9 urah ujutro) od Orla, gdje je odsėjo bio. Ja sam ga oprosio, da bi društvu gospodarskomu poslao rude, što se nalaze u Ugarskoj i on mi obeća, da će on svoju sbirku pokloniti društvu. Sretan bio, kud god hodio. — Danas stiže ovamo věst, da je u Požunu preminula mati sadašnjega ugarskoga prokancelara Bedekovića, bivša supruĝa dèržavnoga savětnika. — Čujemo, da je Praunsperger postao protomedikom Horvatskim, i da su mu u taj dan već iz topovah pucali kod verh. žup. Zdenčaja. Zdenčaj je sad na svom dobru u Križ. varm. i poruĝiva se s Magjari, kazivajući, da su propali. Supruĝa sina Zdenčajeva Eduarda porodila je u Beču kćer. Kažu, da je to děte od Mikšića protonotara. I nije baš ne-*Mikšić* vjerojatno, jer je taj Mikšić uvijek dolazio k Zdenčaju županu i na ručak, premda je poznato, da je njegov glavni nepriatelj. Ja sam ga sam jedared kod Z. na ručku vidio, sedeć kod rečene gospoje i divaneć š njom vërlo priazno. Ta nije svět slěp, da nevidi, što se rukama grabiti može. Mene u njegovoj koži nebi bio nikad vidio Z. kod sebe. Ali mann grüsst den Zaun wegen den Garten. Pa da vidite, kako se je on za stolom dèržao, pohuljeno, kad ga je mërilo oko Zdenčajevo, a Zdenčaj je jednako sbijao šale i polag navade svoje tako dosětljiv bio, da mu se vas stol smijao, samo ne Mikšić. Dosětljivost Z. zaděvala se je ponajviše u reštauraciju. — Čujemo, da su biskupi poslali deputaciju u Beč poradi religionarnih poslovah, jërbo sadašnja dieta katolicizam jako hoće da omedjaši, n. p. da im dobra oduzme itd. — Danas okolo 5 satih bio je potrës u Zagrebu nu ja ga nisam osetio, nego sam čuo samo od drugih. I zato mišlim, da mora da je vërlo slab bio. — Čujemo, da je od konziliuma došao ukor na Kukuljevića, školskoga upravitelja, što je profesorom kod akademie zagrebačke narućio, da izrade knjige u materinskom jeziku (školne) po novom pravopisu, i da će se sad opet iste knjige po starom krivopisu šampati. Čudnovato zaista! Ta iz Budima su već došle ovamo školske knjige po novom pravopisu. — Danas je kod mene bio Uhernik, djak, informator kod sinovah Zdenčaja Eduarda. On mi je kazo, kako Zdenčaj vel. župan sa svojom supruĝom staricom lěpo živi, premda svět koje šta blebeće, kako se stari Zdenčaj ničesa poradi reštauracije neplaši. Stara Zdenčajka je žena vërlo dobra, al ne toliko izobražena, da bi mogla nuz supruĝa svoga rolu kakovu igrati, i zato navěk sědi na svom dobru Ravnu, udaljena od světa. — Zdenčaj v. ž. ima prekrasnu biblioteku i uvijek čita. Biblioteka njegova sastoji iz knjigah u različitih jezicah, a i u slavenskih, osobilo pako novia děla slavjanska nabavlja si sin starii, Aleksander, podžupan drugi sl. varm. križ. poznat kao pěsni~~k~~ ilirski, i dobar vërtnar, veliki ljubitelj Georginah. On ima jednu od najlěpših sbirakah od Georginah u Horvatskoj. — Danas je dobio mladi Malin list iz Beča od Zlatarovića, u kom mu ovaj javlja, da je kancelaria mnenje konziliuma u obziru reštauracije po svoj prilici potverdila, nu akcie mnoge kasirala. Opaziti trěba, da su kao što čujemo, ljudi od kancelarie nalog dobili pod kaštigom od kasacie, da nitko nėsme ništa razglasiti, što

se je d. 14. listopada u kancelarii dokončalo, a i nisu publicirali akta, već su odmah poslata državnom veću, gdje najveće ufanje imamo, da će se reštauracija potvrditi, jerbo kao što čujemo, za nas su: Kolowrat, Fiquelmont, Ottenfels, Hardegk itd. — Juče je i danas novomisnik Mihalic častio, vidio sam pozivne cedulje na belom papiru sa crvenim obrubom. Jedan od tih pozivah glasio je od reči do reči ovako: Reverendissimus Archidiaconus Dubiczensis sumit sibi honorem invitandi (dotle štampano), sada je on vlastitom rukom napiso: invitandi (opet) secunditarum (sic) pro prandio itd. Ex parvis ad magna concludere licet. — Danas smo iz Beča od Zl. dobili vjest, da se je tamo raznela vjest, da Halm (Münch-Bellinghausen nije pisalac proslavljenih dramah Griselde, Adepta itd. nego Enk, glasoviti Estetik; taj Bellinghausen da je od njega kao fratra, nesmiujećega pisati ljubavnih stvari, kupio iste stvari i pod svojim ih imenom izdavo. Sad se je nedavno Enk u vodu bacio, iz njegovih stvari saznade se, da je on bio pisalac rečenih dramah. Na tu razglašenu vjest hotio je M. B. da se ustrelji, nu promaši, i sada se nezna, što će od toga biti.⁶

24. Danas čujemo, da je u Požunu nekakav rodjak Raisnerov htio da ubije biskupa zagrebačkoga Haulika. Mi toj vjesti nevěrujemo, znadući dobro, da se u Zagrebu koješta laže, da ima tu ljudi, skitalicah, koji iz professie lažu. — Danas sam se razgovarao s kapetanom Kling o emancipaciji Židovah u Ugarskoj. Magjari, kaže, koji su u cirkularnoj sednici Židove emancipirali, misle po tom dobiti privrženikah za Magjarštinu, nu vrlo se varaju, jerbo Židovi, čim budu imali slobodu, sjetit će se narodnosti svoje. Pri toj prilici zametne se govor i o sadašnjoj narodnosti Židovah. Ja mu kažem, da je to vrlo čudnovato, kako su oni svagdi gotovo zadržali narodnost nemačku, da je to znak pretežnosti nemačke kulture. — Zatim zametnu se reč od nemačkih proroka, kojih je domovina ponajviše Münster i on mi je o tih ljudi pripovjedaao koješta, od iste dapače obitelji svoje, on nije nikad věrovao, da ima takovih ljudi na svētu, nu sam se je o istinitosti svojim ušima osvedočio. — Danas sam bio kod Suppana i kazo mu zašto mi nešalje više za korekturu tabakah od Novele Vukotinovićeve „Štironoša“, od koje sam ja samo 6—7 tabakah popravljao. Sin Suppanov Ljudevit, mladić mērtav i pravi nemački Tölpl, nije mi znao odgovora na to dati. Leopold dobar domorodac, koj nije bio u tiskarni, ravna sve Suppanove tiskarske poslove, koji vrlo mlačno idu, jerbo je otac u opoziciji proti Ilirizmu, može biti jedino poradi Gajeve osobe, što je ovaj njemu na štetu podigo u Zagrebu drugu tiskarnicu. A tu je morao podići, jerbo su preše Županove, nēgda Rosseyeve, a još prije Vitezovića, kao utemeljitelja tiskarnice u Zagrebu (i u Horvatskoj) vrlo loše bile, tako da se nije bilo od njih nadati moći boljemu naprēdku literature. Taj stari Suppan (a ne Župan jerbo neće da se tako piše) stoji na čelu kazina zagrebačkog, kao njegov namestni (gradjanski) predsjednik. — Večeras sam nekriv i nedužan doživio u narodnoj kavani kod Krebsa affronteriu od domorodacah. Ja sam sedio za narodnim stolom (tamo ima stol narodni i protunarodni, kod kojega su uvek kasiniste, generalkomandiste, oficiri) i večerao, dodje iznenada družba pijanicah iz strelane i stade tamo vikati bez razloga i bez kraja i konca (u tom društvu biae Dolovčak, Helbling — dobar nasljednik i kopia od Škarca — i Andrassi.) Ja nemoğavši to krešćanje slušati, povučem se drugom stolu, kamo je upravo došao bio Vraz, Babukić i Demeter, da se s njimi porazgovorimo o pametnih stvari. Pijanice, time uvredjeni, podigoše buku i viku, da ja njih prezirem itd. i jedan od njih poslē pri-

spevši, usudi se mene imenovati mađarcem, izdajicom itd. — Mili Bože, to su vam larmadjie, koje smo mi u Kolu našem već izrisali i šibali. Oni misle da su domovinu spasili, pijući svaki dan na oke za dobro gerla svoga. Oni ni neznađu, što treba, čovjek da je pravi domorodac, a osobito što to znači literator. Oni misle, da su oni spasili domovinu pevajući po svu noć po ulicah skladno i neskladno po nami složene pjesme. Oni su samo eksekutori, a mi smo kompoziteuri, oni makina, a mi koleša.

¹⁾ Godina 1843. u kojoj počinje dnevnik Rakovčev vrlo je važna za hrvatsku povijest. Ove je godine kralj Ferdinand 11. siječnja potpisao odluku, kojom se zabranjuje ime ilirsko, jer da se pod njim sije među podanicima sjeme ogorčenja i cijepanja. »Danica ilirska« pretvorila se je 21. siječnja opet u »Danicu Hrvatsku, Slavonsku i Dalmatinsku«, dok su Ilirske Narodne Novine dobile naslov, koji još i danas imaju »Narodne Novine«. Ove godine skuplja se naš hrvatski svijet oko Ivana Kukuljevića, koji je 2. svibnja 1843. u hrvatskom saboru progovorio prvi iza mnogo vijekova hrvatskim jezikom. Već ovaj put predložio je Ivan Kukuljević, da se umjesto latinskog jezika učini hrvatski službenim. Ali ovo još nije prodrlo, jer i ako predlog Kukuljevićev plemići zanosno pozdraviše, ipak izjaviše stališi, da je još »preuranjen«. Ove godine 1843. pošlo je za rukom banu Halleru i Mađarima, da je vlada proglasila nezakonitom restauraciju od 31. svibnja 1842. u kojoj su stekli Ilirci prvu pobjedu. Ove je godine, iza kako je prošlo trogodište, kralj Ferdinand opet sazvaio požunski sabor (za 14. maja 1843., u kojem su Hrvati imali žestoke borbe.

²⁾ Ovaj upis Rakovčev ne slaže se s opisom Ivana Kukuljevića, koji u svojoj knjizi »Prvostolna crkva zagrebačka« Zagreb, 1856., str. 15 piše: »Zvon sv. Trojstva. Lijevan po zagrebačkom lijevaru Hinku Degenu, teži 115 centah i 25 funta. Ima u visini 6'10" u promjeru 7' a u doljnoj širini 21 stopu. Uresen je slikama sv. Trojstva, razpijela, sv. Marije Magdalene, sv. Josipa i sv. Stjepana kralja. Svršen je troškom sadašnjeg kardinala i nadbiskupa i blažajne crkvene 30. ožujka, a na zvonik svetačno namješten dne 12. listopada 1843«. Razlike između Rakovca i Kukuljevića ima šest dana. Ali za to je opet Rakovac pogriješio, da je 17. oktobra godišnjica od Halerove instalacije, jer Haller je instaliran dne 18. oktobra 1842. To je ona glasovita instalacija, kojoj je došlo nebrojeno mnoštvo svijeta, a u kojoj je grof Albert Nugent došao jašući na bijelom pastuhu, s crvenom kapom i serežanskom kabanicom sa svojim bosiljevačkim slobodnjacima, oboružanim kopljem i narodnom zastavom. Kromolitografiju tog prizora izdao je Havliček. Govor bana Hallera štampan je pod naslovom »Diction . . . Francisci Comitiss Haller . . . cum . . . in Regnorum Dalmatiae, Croatiae, et Slavoniae Banum die 18. Octobris Anno 1842. solemniter installaretur Zagrabiae« str 5.

³⁾ Robert pl. Zlatarović, umro je 5. svibnja 1881. kao umirovljeni odjelni predstojnik zemaljske vlade u Zagrebu, naglom smrću od kapi. Rodio se 24. studenoga 1817. u Zagrebu od imućnih roditelja. Osnovne škole i gimnaziju učio je u Zagrebu. Dvije godine polazio je bečki medicinski fakultet. Vrativši se u Zagreb, jer mu se liječništvo nije sviđalo, dade se na pravničke nauke, te ih svrši u Zagrebu. Kao pravnik bio je u svojstvu tajnika u službi posvećenoga zagrebačkoga biskupa i priora vranskoga dra. Josipa Schrotta. Poslije je imenovan podbilježnikom zagrebačke županije, poslije tajnikom velikoga župana srijemskoga baruna Franje Kulmera. G. 1848. imenovan je tajnikom bana Josipa Jelačića, kojega je tečajem mađarskoga rata pratio. Kad je nastao mir, imenovan je velikim bilježnikom zagrebačke županije. Za apsolutizma bio je predsjednik sudbenog stola u Osijeku, zatim tajnik banskoga stola i tajnik c. kr. namjesničkoga vijeća, odjela za zemaljsko rasteretno ravnateljstvo. G. 1867. dne 27. lipnja, kad je barun L. Rauch imenovan namjesnikom banske časti, postade Zlatarović savjetnikom kr. namjesničkoga vijeća. Kad je u saboru, u kojem je Robert Zlatarović bio narodnim zastupnikom, stvoren zakon o ustrojstvu kr. zem. vlade, postade 10. svibnja 1869. Zlatarović predstojnikom odjela za unutarnje poslove sve do Rauchova odstupa. Bio je čovjek velikih sposobnosti, ali osobnih prijatelja nije znao sebi steći »radi svoga koleričkoga temperamenta« i radi mrzovolje, od koje je bolovao radi teških porodičnih udaraca.

⁴⁾ O tom malom katekizmu Đuro Šurmin u »Hrv. Preporodu« (II. str. 634.) veli, da je cenzor tog rukopisa bio Matija Smodek, koji je potpisao rukopis 9. rujna 1842. Odlomak ovog rukopisa nalazi se u ostavi Gajevoj u kr. sveuč. biblioteci. Tu su i brisani neki stavci, ali se ipak nalaze u štampanoj knjizi. U ilirskim Nar. Novinama br. 76. str. 304. ima »Dodatak k malom katekizmu za velike ljude«, a to je ono, što dolazi

u knjižici str. 20—22 i str. 26—27. Članak »Što mi u sadašnjih naših okolnosti milimo?« precrtao je censor, ali je ipak štampan. Ali da je knjižica g. 1843. posve zabranjena, to vidimo iz Rakovčeva dnevnika. Dakako ta zabrana bila je bez smisla jer je već knjižica bila u rukama čitača i rasprodana.

⁵⁾ To pismo nalazi se i danas u arhivu »Braće Hrvatskog Zmaja« »Ostavština dr. Rakovca« pod slovom R. Komplimentí, o kojima govori u svom dnevniku Rakovac, nalaze se u uvodu pisma, koje je gotovo doslovce preveo Rakovac, a taj se uvod počinje: »Blahorodný Pane. Wysoce ctěny Bratře we Sláwii! Maje při hodnau příležitost, nemohu se održeti bych Wám jakožto šlechetnému a harliwému Slawjanu a spisowatela, a všem statečným Wám na blizku jsoucím Slawo-Horwatům moji úctu, a úklouu aspoň několika slowy neoswědčil. Blahoslawíme Wás, naši spanilomyslní, a blahorodni po-bratřenci! Blahoslawíme Waše zmužilé a neohrožené wystupowání, a narodospasné účinkowání. Bůh Wám udílej hojnost zdaru w každém šlechetném podnikání, a blahodějném jednání Wašem . . . Pismo je Rakovac u svom pismu malo ne doslovce pripočio osím zaključnih riječi, koje glase: »Pri tomto všem nic není žádoucnějšního jako aby se wzájemnost Slowákůw s Horwaty wždy wíce upewňowala a zmáhala, což se owšem stane, budouli oba kmeny úsilowné o to pečowali. A práwě toto mne powzbuzuje, s některým z horliwých a národnilowných. Horwatůw bližej se obeznámiti, a k Wám Blahorodný pane, s tímto několika neličenými srdečnými slowy se přihlásiti. Weliké potěšení býste mi způsobili, kdybyste mi jen několikaslowy po této samé jisté příležitosti, po panu Kostičowí, Slawjanu horliwém, odpowědeti ráčili. Osměluji se, skromným dárkem se Wašností zawděčiti, iž mou Wzájemností, a Komenského Přemyslowáním o Dokonalosti Křestanské. Račte mi drzost mou laskawě prominouti, a radějimně sobě, a všem wěrným Slawo-Horwatům co upřímného Slawjana poručena mítí, jakož jsem a wěčně zůstanu, Blahorodnosti Waše, horliwým ctitelem a opravdowým přítelem, Jan Kadawy, wr. ew. slov. učitel.

Pismo je datirano u Pešti 25. září 1843.

⁶⁾ Eligije Franjo Josip barun Münch-Bellinghausen bio je čuveni dramski njemački pjesnik r. 2. 14. 1806. u Krakovu † 22. V. 1871. u Beču, proslavio se je doskora pod imenom Fridrik Halm, Daroviti i marljiv već je u trinaestoj godini počeo u Beču svoje filozofske nauke na univerzi. S dvadeset godina već je svršio i oženio se. Ušavši u državnu službu penjao se je od časti do časti, dok nije svršio kao prefekt bečke dvorske biblioteke i generalni intendant obadvaju bečkih dvorskih kazališta. Hvale ga kao jednog od najznatnijih novijih romantika, koji je svojim djelima pokazao sjajnu dikciju, efektno prikazivanje, visinu kompozicija. Sjajan uspjeh doživjele su njegove drame »Griseldis« (1837), »Sin pustinje« (1843), »Mačevalac ravenki« (1837) i mnoge druge drame, od kojih je nešto prevedeno i u hrvatski jezik, te je i u nas Trnski svojim prevodom »Sina pustinje«. Kako je bio pjesnik Halm sretan s uspjesima, tako je bio nesretan, što su ga optuživali baš kao bana Ivana Mažuranića, da je bio plagijator. Njegovi neprijatelji ishitriše, da je njegov učitelj Benediktinac Enk, koji je svršio u melankoliju, utopivši se u Dunavu g. 1843., bio pisac njegovih drama. Poslije je uglavljena neistinitost te osvade. Sam Heinrich Laube napisao je: »Daroviti čovjek deset je godina svoju čitavu snažu s vijernom revnošću i poštenom težnjom obratio za zapuštenu dramsku umjetnost, za opustjeli njemački teatar; nikad nije nikoga povrijedio, nikad se nije ogriješio kakovom preuzetnošću, u čitavoj je domovini velike i lijepe uspjehe sa svojim komadima doživio i tisuće srdaca oduševio za najljepše osjećaje, i ovaj čovjek mora radi lakoumne potvore nekog anonimnog dopisnika da donosi dokumente, da je — poštenjak.